УДК 378.013.42(043.3)

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ВИЩІЙ ШКОЛІ В УКРАЇНІ: РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

Фурдуй С.Б.
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

У статті розглянуті сутність, функції та особливості реалізації компентентнісного підходу, здійснено теоретичний аналіз наукових джерел з презентую чого осмислення поняття «компетентнісний підхід», особливостей реалізації цього підходу в практиці освіти. Проаналізована ідея контекстного навчання в освітньому середовищі студентської молоді. Вчасне створення і використання інноваційних технологій дає визначену гарантію оптимізації, раціоналізації, передбачуваності і змодельованості процесу діяльності, що гарантує одержання заданих всесвітом властивостей та якостей, заради яких сама інноваційна технологія в цьому випадку і застосовується. Так навчання фахівців соціономічної сфери має відбуватися на основі компетентнісного підходу в процесі їхньої первинної професіоналізації та з урахуванням інших науково-методологічних підходів, які лежать в основі педагогіки, психології, соціальної роботи та інших наук і доповнюють сутність педагогічних умов фахової підготовки студентів у вищій школі.
Ключові слова: освіта, компетентнісний підхід, компетентність, компетенція, ключові компетентності, базові компетентності.

Постановка проблеми. Модернізація європейської освіти виявилася досить закономірною, оскільки географічні (ліквідація митних кордонів) та суспільно-економічні (введення єдиної валюти – євро) трансформації призвели до підвищення мобільності європейських громадян. Потреба європейського ринку праці у зрозумілих на міжнародному рівні кваліфікаціях поставила питання порівнювальності дипломів та стандартизації освітніх послуг. Тому основною метою Болонських реформ проголошується гармонізація освітньої архітектури європейських країн через створення загальноєвропейських стандартів, прозорих кваліфікацій і прагнення об'єднати розрізнені потенціали в єдиний економічний механізм. Болонський процес має також виразно ринковий аспект, а саме підвищення конкурентоздатності європейської освіти [2; 3].

Бажання брати участь у Болонському процесі зобов'язує українську освітню систему говорити мовою, адекватною мовам освітніх систем інших країн-учасниць, вимагає прийняття західної освітньої термінології. Якщо для західної європейської понятєвої системи категорія компетентністного підходу є природною, що виникла еволюційно в останні чотири десятиліття, то для вітчизняної освітньої традиції, що використовує для опису освіченості професіоналізму іншу систему понять, в тому числі знамениту категоріальну тріаду «знання, уміння, навички», використання компетентністного підходу, поставило проблему своєрідного перегляду всієї категоріальної системи в педагогіці, визначення місця нових категорій і їх взаємодії з тими категоріями, які вже стали традиційними [1; 4].

Презентованість використання поняття «компетентнісний підхід» у нормативно-правових і концептуальних документах, у наукових розвідках вітчизняних і зарубіжних педагогів свідчить, що цей підхід стає реалією сучасної освіти та активно реалізується в навчально-виховному процесі, оскільки вирішення завдань сучасної школи потребує істотного посилення самостійної й продуктивної діяльності тих, хто навчається, розвитку їхніх особистісних якостей і творчих здібностей.

Аналіз педагогічної літератури, останніх досліджень з проблеми. Увага багатьох дослідників компетентнісного підходу зосереджена в основному на теоретико-методологічних засадах проблеми [5; 7; 10; 11; 12]. У наукових працях розкрито соціокультурні [6], професійно-діяльнісні аспекти [7; 8; 10; 11] цієї проблеми, у педагогічних концепціях і теоріях обґрунтовано необхідність компетентнісної освіти.

На думку О. Овчарук, перехід до компетентністного підходу потребує опрацювання нового теоретичного базису, ідентифікації понятєвого фонду європейської педагогічної термінології, зрозумілої всім учасникам освітнього процесу [6, с. 48].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Компетентнісний підхід нині досить широко обговорюється в наукових колах світу та України. Водночас він має широку амплітуду висловлювань як на його користь, так і щодо його неприйняття. Однак переважна більшість дослідників вважають, що компетентнісний підхід в усіх сенсах і аспектах найбільш глибоко відображає модернізаційні процеси, що нині мають місце в усіх країнах Європи: компетентнісний підхід гарантує високий рівень і результативність підготовки спеціаліста (Г.В. Лежнина); компетентнісний підхід сприяє оновленню змісту педагогічної освіти (В. М. Антипова, К. Ю. Колесина, Г. А. Пахомова, І. Д. Фрумін); компетентнісний підхід посилює практичну орієнтацію освіти, вийшовши за рамки обмежень «зунівського» освітнього простору (А. Л. Андреєв); компетентнісний підхід забезпечує спроможності випускника школи відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку свого «Я» в процесі, в соціальній структурі (В. І. Байденко, Н. М. Бібік, А. І. Субетто); компетентнісний підхід орієнтує на побудову навчального процесу відповідно до очікуваного чи бажаного резуль-

© Фурдуй С.Б., 2017

тату освіти (що буде знати і уміти студент «на виході») (І. Зимняя) та ін.

Водночас зауважимо, що теоретичне обґрунтування компетентністного підходу у вищій школі ще повністю не склалося. Фактично ми існуємо в ситуації історичної невизначеності, розвиток якої важко прогнозувати в деталях. Тому зафіксувати відповідний «вимогам сучасності» нормативний набір компетенцій, а тим більше однозначно виокремити ключові, сьогодні непросто і доводиться перебувати в постійному пошуку компетентнісної парадигми у вищій школі.

Мета статті полягає у осмисленні сутності, реалізації компентентнісного підходу в освіті як основного напряму її модернізації та впровадження ідей при підготовці фахівців соціономічної сфери.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка майбутніх фахівців передбачає одержання кваліфікації за відповідним напрямом, або спеціальністю, формування професійної компетентності, ціннісної орієнтації, соціальної спрямованості на виконання професійної діяльності.

У Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що зміст вищої освіти, зумовлений цілями і потребами суспільства. Система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей фахівця має бути сформована в процесі навчання з урахування перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури і мистецтва.

Завдання наукової і науково-технічної діяльності вищого навчального закладу полягають у створенні та впровадженні нових конкурентоздатних технік, технологій відповідно досягнень сучасної науки і техніки. Виконання таких важливих завдань сприятиме якості підготовки майбутніх соціальних педагогів, вирішенню ними різних проблем вихованців і клієнтів, формуванню самостійності, комунікабельності, мобільності, технічних і технологічних якостей, які забезпечать їх конкурентоздатність на ринку праці.

Для впевненого поступу у майбутнє українське суспільство потребує фахівців, підготовлених відповідно світовим освітнім вимогам, компетентних, амбітних, з інноваційним мисленням та сформованим прагненням реалізувати власні ідеї у суспільній життєдіяльності. Кожна сфера суспільного життя вимагає присутності компетентних фахівців, і зокрема виробнича сфера, яка найбільшою мірою забезпечує добробут суспільства, його прогрес.

Якість освіти, яку надає вища школа, оцінюється за рівнем виконання цілісного та взаємозумовленого комплексу освітніх завдань (навчальні досягнення, соціалізація випускників, яка передбачає оволодіння навичками орієнтації та функціонування в сучасному суспільстві, розвиток громадянської свідомості) за умов відповідності освітніх послуг вимогам споживачів, додержання нормативних вимог щодо умов навчання, виконання освітнього стандарту.

В. Луговий [7] виокремлює та узагальнює основні ідеї компетентнісного підходу: компетентнісний підхід не є принципово новим для вищої освіти, оскільки вона завжди орієнтувалася на набуття узагальнених способів діяльності; компетентність не протиставляється знанням, умінням, навичкам, вона їх вміщує, хоча не є їхньою простою сумою; компетентність охоплює не тільки когнітивну та операціонально-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову, містить результати навчання, систему ціннісних орієнтацій, тому компетентності формуються не тільки під час навчання, а й під впливом родини, друзів, роботи, політики, релігії тощо.

Вища школа сьогодні знаходиться у стані реформування. Зусилля професорсько-викладацьких колективів зосереджені на забезпеченні якості освіти. Проблема якості належить до числа основних завдань, які стоять перед вищою освітою в сучасному швидкоплинному світі. Вона пов'язана з якістю професійної підготовки персоналу та якістю навчальних програм освітньої підготовки, якістю базової підготовки студентів, якістю інфраструктури вищого навчального закладу та створеного в ньому навчального середовища [10].

Державний освітній стандарт фахівця включає освітньо-кваліфікаційну характеристику, яка встановлює професійне призначення і умови використання випускників, відображає мету, зміст освіти і професійної підготовки у вигляді переліку знань, умінь, навичок, визначає місце і роль фахівця в соціальній структурі суспільства, вимоги до загально освітнього рівня і галузеві кваліфікаційні вимоги до випускника. Освітньо-професійна характеристика майбутнього фахівця соціономічної сфери (соціальний педагог, соціальний працівник) представляє собою нормативну модель компетентності фахівця галузі соціальної роботи, по суті узагальнення вимог до фахівця на рівні його теоретичного та практичного досвіду.

До майбутніх фахівців соціономічної сфери у галузі соціальної роботи – світова спільнота у відповідності з критеріями ABET пред'являє наступні вимоги: знання й розуміння сучасних науково-технічних, суспільних і політичних проблем; здатність застосовувати природничо-наукові, психолого-педагогічні та соціальні знання на практиці; вміння застосовувати навички та вивчені методи в соціально-педагогічній практиці; здатність формулювати й вирішувати соціально-педагогічної проблеми; здатність проектувати процеси або системи у відповідності з поставленими завданнями; здатність планувати й проводити експеримент, фіксувати й інтерпретувати дані; здатність працювати в колективі з міждисциплінарної тематики; здатність ефективно взаємодіяти в колективі; професійна й етична відповідальність; широка ерудиція, достатня для розуміння глобальних соціальних наслідків у вирішені проблем; розуміння необхідності і здатності вчитися постійно [9].

Діючі стандарти вищої освіти побудовані на основі кваліфікаційної моделі фахівця. Наслідком цього є домінування у стандартах знаннєвої складової, в них відсутня можливість оцінки якості освіти на основі таких показників як готовність випускників до майбутньої професійної діяльності, рівень професійної мотивації. Предметно-знанннєва орієнтація штучно ділить процес оцінки якості підготовки фахівців на окремі частини, які не дають змоги оцінити цілісний ре-

зультат професійної підготовки. Перехід від кваліфікаційної моделі фахівця до компетентнісної, тобто орієнтованої на результат, на сферу професійної діяльності, стає реальністю. Цей процес є достатньо складним як у науковому, так і у практичному аспектах. Особливістю компетентнісної моделі фахівця є те, що цілі освіти визначаються не тільки здатністю випускника ВНЗ виконувати певні професійні функції, а й інтегрованими вимогами до результату освітнього процесу.

Н. Кічук [10] стверджує, що компетентнісний підхід поряд із конкретними знаннями й вміннями охоплює здібності, готовність до пізнання, готовність до професійної діяльності, соціальні навички тощо. Усі ці якості формуються в процесі професійної підготовки. Все більший пріоритет у роботодавців одержують вимоги щодо наявності у випускників вищого навчального закладу системних, інтелектуальних, комунікативних якостей, здатності до самоорганізації та до організації діяльності працівників, здатності до рефлексії власної діяльності. Тому вимоги суспільства до освітньої діяльності вищої освітньої школи постійно зростають.

Переваги компетентнісної моделі полягають у тому, що вона дає змогу оцінити як знаннєву компоненту, так і особистісні зміни фахівця, які відбулись у процесі професійної підготовки у вищій навчальній школі. На нашу думку, для фахівців соціально-освітнього напряму підготовки зручною є модель, що складається з трьох груп компетенцій: першу складають компетенції, які є загальними для спеціалістів різних профілів; такі компетенції мають різні назви у науковій літературі – ключові, загальні, соціально-особистісні; у другу групу включені компетенції, базові для усіх фахівців соціально-педагогічного профілю загально професійні, базові; компетенції третьої групи зумовлені предметною галуззю (спеціальні, академічні, предметні й т. ін.).

Серед різноманіття термінів, що визначають групи компетенцій, нам видається, що краще використовувати наступні назви: ключові, загально професійні, спеціальні.

Відтак, на нашу думку, у вищій школі доцільно використовувати модель компетенцій, розроблену Т. Дюраном [11]. Виділені ним рівні компетенції: дані, інформація, знання, навички, ноу-хау, компетенції, досвід – дозволяють моделювати етапи формування компетенції. Для фахівця у галузі соціальної роботи особливо важливим є етап ноу-хау. Т. Дюран визначає його як здатність робити (діяти), здатність діяти певним чином у відповідності з поставленою метою.

Компетентнісний підхід як напрям модернізації освіти обґрунтував В. Луговий [7], на думку якого саме в компетентнісному підході відображено зміст освіти, що не зводиться до знаннєвоорієнтованого компонента, а передбачає набуття цілісного досвіду вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, вияв компетенцій. Компетентнісний підхід зумовлює не інформованість студента, а розвиток умінь вирішувати проблеми, які виникають у життєвих ситуаціях.

Компетентнісний підхід до професійної підготовки фахівця соціономічної сфери відкриває нові можливості для засвоєння різних видів діяльності у ВНЗ передбачає: інструментальне, чітке управління навчально-виховним процесом, яке гарантує одержання ефективного результату; засвоєння соціального простору з метою розуміння різноманітних проблем, освітньої, соціальної дійсності, соціальних явищ, ситуацій соціально-педагогічного процесу та одержання нових способів їхнього розв'язання. Цей підхід надає можливості: аналізувати і систематизувати на науковій основі практичний досвід соціально-педагогічної діяльності та його використання; прогнозувати, планувати очікувані результати діяльності та успішно управляти соціально-педагогічними процесами; комплексно вирішувати проблеми соціалізації і соціального виховання особистості; мінімізувати вплив несприятливих обставин на соціалізацію особистості; оптимально використовувати ресурси з метою практичного розв'язання проблем; створювати сприятливі умови для розвитку, саморозвитку особистості; розробляти, впроваджувати нові технології; вибирати найоптимальніші технології, сукупність методів, прийомів, операцій, з метою досягнення успіху запланованої професійної діяльності.

Технологічний підхід забезпечує чіткість, покроковість виконання дій, використання сукупності різноманітних методів, прийомів, операцій соціально-педагогічної діяльності з метою одержання її продуктивних результатів.

Процес технологічної підготовки, на наш погляд, має включати такі структурні етапи: формування пропедевтичних знань (синтез нового знання – навчальний матеріал дисциплін, які вивчаються у ВНЗ, оскільки в змісті таких дисциплін виділяються комплекс наукових знань, умінь і навичок , що відносяться до технології здійснення професійної діяльності. Такі навчальні дисципліни представляють собою окремі галузі науки зі своїм понятійним апаратом, методологією, методикою, предметом дослідження, однак вони взаємопов'язані і розглядаються як система міжпредметних зв'язків).

Якщо в процесі навчальної роботи реалізується перенос знань, методів і прийомів із однієї дисципліни в другу, то відбувається усвідомлення компетентнісних знань студентом; формування емоційно-ціннісного ставлення студента до процесу і результату технологічної підготовки, які він одержує є важливою складовою не тільки професійної компетентності, але й загальної компетентності особистості; формування системи технологічних знань, яка представляє собою: терміни, поняття, види технологій, алгоритми різновидів технологій, інформацію про необхідну сукупність принципів, правил, умов, методів, прийомів реалізації тої чи тої технології; набуття досвіду технологічної діяльності, як особистісного утворення, що може переноситися з одного виду діяльності в інший використання технологій і методів.

Такий досвід виступає у формі компетентністних знань, умінь, навичок, готовності до використання технологій і методів у різних видах діяльності, творчості; формування технологічних умінь (планування, прогнозування, діагностування, конструювання, моделювання і т. ін.); формування культури спілкування як елементу

соціально-педагогічної підготовки; управління якістю технологічної підготовки; взаємозв'язок теорії і практики такої підготовки [10].

Запровадження компетентнісного підходу у вищій навчальній школі буде потребувати значних зусиль професорсько-викладацького складу з визначення кола компетенцій, які мають бути сформовані у майбутнього фахівця соціономічної сфери, виокремлення змісту цих компетенцій та критеріїв, які б дали змогу визначати рівень сформованості компетенцій.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Зазначено, що компетентності не піддаються діагностиці за допомогою багатьох традиційних процедур переважно суб'єктивного характеру та без урахування змісту конкретної вимірюваної компетентності, їх об'єктивно ідентифікують лише за умови залучення індивіда до певної діяльності або її модельного аналога.

Обговорюючи питання впровадження компетентнісного підходу констатуємо, що: існують значні розбіжності результатів оцінювання успішності студентів у різних вітчизняних вищих навчальних закладах, що свідчить про початкову стадію розв'язання проблем ідентифікації самих компетентностей, добору адекватних форм, методів і способів викладання, навчання, оцінювання компетентностей.

Список літератури:

1. Андрущенко В. Основні характеристики європейської вищої освіти та можливості їх реалізації в системі освіти України / В. П. Андрущенко // Вища освіта України : Теоретичний та науково-методичний часопис. – 2010. – № 4. – С. 5-16.
2. Бабин І. І. Стратегія й сучасні тенденції розвитку вищої освіти в контексті європейського простору вищої освіти / І. І. Бабин // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С. 61–71.
3. Беліков С. Б. Досвід упровадження Болонської системи освіти в закладах вишу Запоріжжя / С. Б. Беліков, О. В. Климов // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 1. – С. 17–27.
4. Голубенко О. Національна рамка кваліфікацій у контексті європейських перетворень освітнього простору / О. Голубенко, Т. Морозова // Вища шк. – 2009. – № 3. – С. 44–56.
5. Десятов Т. М. Національні рамки кваліфікацій у країнах ЄС : порівняльний аналіз : наук.-метод. посіб. / Т. М. Десятов. – К. : «Артек», 2008. – 263 с.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : Світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
7. Луговий В. І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні / В. І. Луговий // Педагогіка і психологія: Науково-теоретичний та інформаційний журнал. – 2009. – № 2. – С. 13–25.
8. Солодков В. Соціальна сутність і структура дій Європейського простору вищої освіти / В. Солодков // Післядипломна освіта в Україні. – 2007. – N 1. – С. 27–35.
9. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. для магістрантів вищ. навч. закл. / З. І. Слєпкань. – К.: Вища школа, 2005. – 239 с.
10. Кічук Н. В. Компетентнісний підхід у вищій технічній школі: проблеми застосування / Н. В. Кічук. ПЕДАГОГІЧНІ ВИДАННЯ / е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку» / Поточні номери журналу та їх автори / Випуск №2, 2010.
11. Durand T. (1997). Strategizing innovation: competence analysis in assessing strategic change. In A. Heene & R. Sanchez (eds) Competence-Based Strategic Management. Chichester: Wiley.
12. Trow M. From Mass Higher Education to Universal Access / Martin Trow // In Defense of American Higher Education : ed. by Philip G. Altbach and others. – Baltimore : John Hopkins University Press, 2001. – P. 110–143.

Фурдуй С.Б.
Измаильский государственный гуманитарный университет

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ УКРАИНЫ: РАЗРАБОТКА И ВНЕДРЕНИЕ ИДЕЙ ПРИ ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ СОЦИАНОМИЧЕСКОЙ СФЕРЫ

Аннотация
В статье рассмотрены сущность, функции и особенности реализации компентентнисного подхода, осуществлен теоретический анализ научных источников по представляю чего осмысления понятия «компетентностный подход», особенностей реализации этого подхода в практике образования. Проанализирована идея контекстного обучения в образовательной среде студенческой молодежи. Своевременное создание и использование инновационных технологий дает определенную гарантию оптимизации, рационализации, предсказуемости и змодельованости процесса деятельности, гарантирует получение заданных вселенной свойств и качеств, ради которых самая инновационная технология в этом случае и применяется. Так обучения специалистов социономической сферы должно происходить на основе компетентностного подхода в процессе их первичной профессионализации и с учетом других научно-методологических подходов, которые лежат в основе педагогики, психологии, социальной работы и других наук и дополняют сущность педагогических условий профессиональной подготовки студентов в высшей школе.
Ключевые слова: образование, компетентностный подход, компетентность, компетенция, ключевые компетентности, базовые компетентности.

Furdui S.B.
Izmail State University of Humanities

COMPETENCE APPROACH IN HIGHER SCHOOL IN UKRAINE: DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF IDEAS IN THE TRAINING OF SPECIALISTS IN THE SPHERE OF SOCIONOMICS

Summary
In the article the essence, functions and features of realization kompententnisnoho approach the theoretical analysis of scientific sources on which to present to understanding the concept of "competence approach", the characteristics of the implementation of this approach in the practice of education. Analyzed the idea of contextual learning in the educational environment of students. Timely creation and use of innovative technologies gives a certain guarantee optimization, rationalization and predictability of zmodelovanosti process that guarantees the receipt of a given universe properties and qualities for which the most innovative technology in this case and apply. So learning specialists sotsionomichnoyi areas should be based on competence approach in their primary professionalisation and taking into account other scientific and methodological approaches underlying pedagogy, psychology, social work and other sciences and complementary nature of the pedagogical conditions of professional training of students in high school.
Keywords: education, competence approach, competence, competence, key competence, basic competence.